

יצא כלי זה, העשוי למדידה, שאומרים לו בעלי הכלים לזב: עמוד מעל גבי הכלים, ונעשה בהם מלאכתנו!

כלומר, כלי זה אינו מיועד לשיבה, ולכן אינו מטמא בטומאה חמורה של מושב הזב.

שנינו במשנה: הכלי מצרף מזה שבתוכו בקודש, אבל לא בתרומה:

מנא הני מילי?

אמר רבי חנין: דאמר קרא בפרשת קרבנות הנשיאים: "כף אחת, עשרה זהב, מלאה קטורת".

הכתוב עשאו לכל מזה שבכף — כחתיכה אחת, לומר: שאם נטמא מקצת מה שבתוכה, נטמא כל מה שבתוכה.

מתיב רב כהנא מן המשנה בעדיות, ששנינו בה:

הוסיף רבי עקיבא — על דברי רבי שמעון בן בתירא שהעיד כעין זה לגבי אפר חטאת ואמר:

אף הסולת של קודש, והקטורת והלבונה והגחלים של קודש שהיו בכלי, שאם נגע טבול יום [נטמא שטבל ולא הגיע הערב שמש] במקצתו, הרי זה פסל את כולו. (18)

והא דאמר רבי עקיבא, הרי על כרחך דרבנן היא, ולא דאורייתא, וכדמפרש ואזיל, ותיקשי לרב חנין?!

ממאי, מנין שעדותו של רבי עקיבא מדרבנן היא, ולא מן המקרא שאמר רב חנין?

מדקתני רישא של המשנה בעדיות: העיד רבי שמעון בן בתירא על אפר חטאת הנמצא בכלי, שאם נגע הטמא במקצתו — שטימא את כולו.

ודין זה ודאי מדרבנן הוא, שהרי אף אם תאמר כרב חנין ללמוד מ"כף אחת", הרי אין לך ללמוד אלא על קודש, ולא על אפר חטאת.

וקתני "הוסיף" רבי עקיבא, הרי משמע כדינו של זה כן דינו של זה, כשם שאפר חטאת מדרבנן הוא, כך צירוף כלי לקודש דרבנן הוא. (19)

אמר תירץ ריש לקיש משום בר קפרא: לא כד-א נצרכא עדותו של רבי עקיבא — שהיא אכן רק מדרבנן — אלא לשיירי מנחה, לאחר שנקמצו, והוקטר הקומץ, שאותן הכלי מצרף רק מדרבנן [ומדאורייתא לא, כדמפרש טעמא ואזיל; ובסמוך מקשה הגמרא: תינח סולת, לבונה וגחלים מאי איכא למימר?!].

שקודש הם, הרי "חיבת הקודש מכשרתן" לקבלת טומאה.

19. מכאן הוכיחו התוספות ש"חיבת הקודש מכשרתן" דין תורה הוא, שהרי משמע אם לא שהיה כתוב "הוסיף" היינו אומרים שדינו של רבי עקיבא מדאורייתא הוא, והרי אך מדין חיבת הקודש מכשרתן הן נפסלו, וכפי שנתבאר לעיל.

ולפי דברי המאירי והחזון איש במסכת פרה שהובאו בהערה לעיל, שלא נחלקו רבי יהושע ורבי אליעזר בעיקר הטומאה אלא אם כעין זה חשוב היכר או לא, אין מקום לקושיית הטורי אבן.

18. קטורת לבונה וגחלים בעלמא אינם מקבלים טומאה, הואיל ואינם אוכל, אלא אלו מתוך

ומפני מה שונים שיירי מנחה משאר קודש שהכלי מצרפו מדאורייתא, כי:

מדאורייתא רק קודש הצריך לכלי – שקידושו על ידי הכלי, דומיא דקטורת שבכף של נשיאים שהכף קידשה [טורי אבן] – הוא שהכלי מצרפו.

אבל קודש שאין צריך לכלי – כגון שיירי מנחה, שהן עומדים לאכילת כהנים – אין כלי מצרפו.

ואתו רבנן וזורו: דאף על גב דאינו צריך לכלי – כמו שיירי מנחה – כלי מצרפו. (1)

ואכתי מקשינן: תינה שיירי מנחה כשהן פולת, שבהן צירוף הכלי הוא אכן רק מדרבנן.

אבל קטורת ולבונה [וגחלים שניתנו במחיתה לצורך הקטורת, מאירין] שאף עליהם אמר רבי עקיבא שהם נפסלים, ומשמע מדרבנן

בעלמא [כיון ששיינו "הוסיף"], מאי איכא למימר, לדעת רב חנין הסובר שצירוף כלי הוא מדאורייתא? שהרי אלו צריכים הם לכלי!

אמר פירש רב נחמן אמר רבה בר אבוח: המשנה בעדיות מדוברת בכגון שצברן לסממני הקטורת ולגריי הלבונה על גבי קרטבלא [עור שלוק] שאין לו תוך, וצירוף בכלי כעין זה הוא רק מדרבנן, כי:

מדאורייתא רק כלי שיש לו תוך – בדומה לכף של קטורת – הוא שמצרף את מה שבתוכו להיות כאחד לגבי טומאה.

אבל כלי שאין לו תוך – אינו מצרף את מה שעל גביו להיות אחד.

ואתו ובאו רבנן ותיקנו: דאף על גב דאינו לו תוך לכלי, אף הוא מצרף את אשר על גביו. (2)

1. א. לכאורה יש להקשות: הרי אף קודש הצריך לכלי כדי לקדשו, כיון שנכנס בכלי כבר נתקדש ושוב אינו צריך עוד לכלי, והאיך משכחת לה קודש הצריך לכלי?!

שמה תאמר: כיון שכניסת הקודש לכלי היתה לצורך, הרי כל עוד שהקודש בכלי חשוב הוא כצריך לכלי.

אם כן צריך לומר כי שיירי מנחה שאמרנו שהם חשובים "אינו צריך לכלי" מדובר שהוציאם מן הכלי שנתן בה את המנחה כדי לקדשה, והכניסם לכלי אחר. ולא משמע כן.

ומלשון המאירי למדו אחרונים ישוב לקושיא זו, שכתב: ולא סוף דבר במה שיש בו צורך לכלי כגון הקטורת שבכף שהוא צריך להתקדש בכלי שרת להקטרה, וכן בסולת [רק] שיעור הקמיצה, אבל שירים שאינו צריך לכלי,

שהרי הם בכל תקטירו, ולאכילת כהנים, אז לא יהא כלי מצרפו, אלא אף מה שאינו צריך לכלי וכו'.

משמע מדבריו, שאין נקרא "צריך לכלי" אלא כשהוא מתקדש להקטרה, אבל כשהכניס מנחה לכלי, הרי רק אותו חלק שיוקטר על המזבח דהיינו הקומץ הוא זה שנכנס בכלי להקטרה, אבל השאר מתחילתו לא נכנס להתקדש להקטרה, ולפיכך חשובין השירים כקודש שאינו צריך לכלי.

וראה היטב בתוספות מנחות כד א בתירוצם השני שהובאו בהערה הבאה.

ב. ראה עוד בביאור דברי הגמרא, בהערה בהמשך הסוגיא.

2. א. בגמרא מנחות כד א, אמר רב כהנא: צריך

ופלוגא דרבי חנין, שאמר צירוף כלי מדאורייתא הוא, אדרבי חייא בר אבא.

דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מעדותו של רבי עקיבא — שהיא מדרבנן

וכדקתני: "הוסיף" — נשנית משנה זו, ששנינו: הכלי מצרף מה שבתוכו לקודש.

הרי למדת בדעת רבי יוחנן, שכל עיקר דין צירוף כלי אינו אלא מדרבנן!

לכלי, הכלי מצרפו, אין צריך לכלי, אין הכלי מצרפו.

והקשו התוספות שם: הרי לעיל בגמרא אמרו שגזרו רבנן אף באין צריך לכלי שיהא הכלי מצרפו?!

ותירצו בתירוצי ראשון: שמא סבר רב כהנא כתירוצי הגמרא גבי לבונה וגחלים.

ביאור דבריהם, כי באותו ביאור שאמרו בגמרא בלבונה וגחלים — יש לבאר גם "סולת" שנזכרה במשנה, ואין צורך לתירוצו של בר קפרא, ואכן לדעת רבה בר אבא אין קודש "שאינו צריך לכלי" עושה צירוף אפילו מדרבנן. ומבואר לפי תירוצי זה, שלא באו דברי רבה בר אבא להשלים תירוצי הגמרא הקודם, אלא תירוצי אחר הוא שחלוק על התירוצי הקודם, ואף על גב שלא אמרו "אלא" בגמרא.

ולפי זה צריך ביאור, מה הועיל בר קפרא שתירוצי על הסולת דמיירי בשיירי מנחה, כיון שעדיין יקשה מקטורת לבונה וגחלים? ואין לומר כי מודה הוא לתירוצם, שהרי אם כן, מניין לתוספות לומר שרבה בר אבא חלק על בר קפרא בזה.

ובתירוצי שני תירצו: אף רבנן לא גזרו אלא בשיירי מנחה מפני שהיו צריכים לכלי קודם שקמץ את המנחה, ואילו בסוגיא במנחות מיירי כשאינו צריך לכלי כלל, ובוזה אפילו רבנן לא גזרו.

ולפי ביאור זה יש לפרש, שדברי רבה בר אבא משלימים את דברי בר קפרא, שהוא לא תירץ אלא על סולת, ואילו הם תירצו אף על לבונה וגחלים, ואף שיש בתירוצי זה כדי לתרץ

אף על סולת, מכל מקום משנה אינה זה ממקומה, ואף תירוצי הראשון אמת.

ב. הקשה הטורי אבן ד"ה שא"צ: כיון דאפילו מדרבנן אין מקדש כלי כשאינו צריך לו אלא בשיירי מנחה, אם כן איך אמרו במשנה שמעלה זו היא חומר בקודש מבתרומה, והרי תרומה אינה צריכה לכלי, ואף קודש דוגמתה אינו מקדש, וראה מה שתירץ שם

ג. דברי התוספות בתירוצם הראשון שנקטו בדעת רבה בר אבא שבאין צריך לכלי אינו אסור אפילו מדרבנן, הם שלא כדברי הר"ש בסוף פרק קמא דטהרות, שהוא כתב שם להוכיח מדברי רבה בר אבא גופיה, שבאין צריך לכלי הכלי מצרפו מדרבנן, שהרי כלי שאין לו תוך אינו מקדש, ואם כן "אינו צריך לכלי" הוא, ומכל מקום אסור מדרבנן, וכבר הקשה כן על דברי התוספות בטורי אבן בד"ה דאורייתא.

ד. ומיהו אף שיטת הר"ש צריכה ביאור: שהרי כתב, שרבה בר אבא מודה לבר קפרא שכל שאינו צריך לכלי אינו מקדש מן התורה ורק מדרבנן הכלי מצרפו, וכיון שכלי שאין לו תוך "אינו צריך לכלי" הוא, הרי שמדאורייתא לא מיקרי "צריך לכלי", ולמה אמרו בגמרא, שאינו מקדש מן התורה משום דין חדש דבעינן כלי שיש לו תוך?!

ה. ראה מה שכתב הטורי אבן בד"ה דאורייתא על דברי התוספות והר"ש.

ו. הקשו התוספות: למה לא תירצה הגמרא, שמדאורייתא רק כלי שרת מצרף דומיא דכף של קטורת, ולא כלי של חול, ואתו רבנן וגזרו אפילו בשל חול?! ולא יישבו.

שנינו במשנה: הרביעי בקודש פסול:

תניא אמר רבי יוסי: מניין לרביעי בקודש שהוא פסול?

ודין הוא [מדין קל וחומר הוא נלמד]:

ומה מחוסר כפורים [כגון זב ויולדת שטבלו והעריב שמשם, ועדיין עליהם להביא קרבן לכפרתם למחרת, ועד שלא הביאו כפרתם "מחוסרי כפורים" הם נקראים], שבשר לתרומה [רש"י], מותר הוא באכילת תרומה, מכל מקום הרי הוא פסול לקודש, אסור הוא באכילת קדשים.⁽³⁾

שלישי לטומאה, שהוא חמור מן המחוסר כפורים, בכך שהרי פסול הוא בתרומה.

כלומר: אם שני לטומאה [אפילו חולין] נגע בתרומה, הוא עשאה שלישי לטומאה, ופסלה.⁽⁴⁾

אינו דין שיעשה שלישי לטומאה, בנגע בקודש — רביעי לקודש, ויפסול את הקודש בכך.

שמה תאמר: דיו לבא מן הדין להיות כנדון.

הואיל ואתה בא ללמוד משלישי לתרומה, אם כן כשאתה בא ללמוד ממנו לקודש לא תלמד אלא שיש לקודש שלישי לטומאה, אבל רביעי לא תלמד.

אינו כן, כיון שבכל מקום שאם תאמר בו "דיו" שוב לא תלמד קל וחומר, כי אינך נצרך לו, הרי אתה למד ממנו אפילו יותר מן הנידון —

והרי כבר למדנו שלישי לקודש מן התורה, כדמפרש ואזיל.

ואם כן, אתה למד רביעי בקל וחומר, כיון שלשלישי כשלעצמו אינו צריך [נתבאר על פי רש"י פסחים יח ב].

ומפרשין לה: שלישי לקודש מן התורה — מניין?

דכתיב: "והבשר [של קדשים] אשר יגע בכל טמא — לא יאכל!".

מי, האם לא עסקינן דנגע הבשר של קודש בשני לטומאה, שאף הוא נקרא "טמא", וקאמר רחמנא: לא יאכל.

3. במסכת יבמות עד ב הוא נלמד ממה שאמרה תורה:

א. ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים, הא רחץ טהור.

ב. ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים.

ג. וכפר עליה הכהן וטהרה, ומשמע עד שלא כיפר לא טהרה.

ומפרשת הגמרא את הפסוק הראשון למעשר שני, ואת השני לתרומה, ואת השלישי לקדשים.

4. במסכת סוטה כט א הוא נלמד מקל וחומר: ומה טבול יום שמותר בחולין אסור בתרומה

[כמבואר ביבמות עד ב מן המקראות שהובאו לעיל בהערה], שני לטומאה שהוא פסול בחולין אינו דין שיעשה שלישי לתרומה [כן הוא בגמרא שם, וכן הביא רש"י בפסחים יח ב, וראה לשון רש"י כאן].

ואף שיש לומר: דיו לבא מן הדין להיות כנדון ויהיה אף בתרומה רק שני ולא שלישי, כיון שאם תאמר דיו מיפריך קל וחומר, שהרי אינך צריך ללמוד על שני לתרומה, שהוא בכלל חולין, לפיכך ילפינן אפילו לשלישי [רש"י סוטה שם].

רביעי מקל וחומר – הא דאמרן. (5)

שנינו במשנה: ולתרומה, אם נטמאת אחת מידי, חברתה טהורה.

ואילו לקודש, אם נטמאת ידו האחת, מטביל שתיהן, ואם לא יטביל שתיהן, ויגע בקודש אפילו ביד הטהורה, יטמא הקודש.

אמר רב שיזבי: מעלה זו שאמרו חכמים, אין פירושה כי בכחה של היד הראשונה לטמאות את היד השניה, אלא רק בחיבורין שנו את משנתנו!

והיינו, גזירה היא שגזרו חכמים, שצריך לטבול גם את היד השניה, במקום שבא לנגוע בקודש בידו הטהורה בעוד שידו הטהמה נוגעת בידו הטהורה [וזו היא משמעות "בחיבורין"].

כי במצב שכזה יש לחשוש שמא תגע היד הטהמה עצמה בקודש, ותטמאנו.

ולכן חייבוהו להטביל את שתי הידים, ואם לא יטביל, ותגע ידו הטהמה בטהורה, ובהיותה נוגעת בה תיגע היד הטהורה בקודש, אז כל אחת מן הידים, אפילו היד הטהורה, תטמא את הקודש, מגזירת חכמים.

אבל שלא בחיבורין, כגון שנגעה תחילה היד הטהורה בטמאה, ופרשה ממנה, ונגעה הטהורה בקודש – לא נטמא הקודש. כי אין בכחה של היד הטהמה לטמאות את היד השניה הטהורה. (6)

גזרו חכמים שכל דבר הפוסל את התרומה – מטמא את המשקין, להיות "תחילה".

כלומר: כל דבר הפוסל את התרומה, כגון ידים שהן שניות לטומאה ופוסלות במגען

5. הוסיף רש"י: ואפילו למאן דאמר: אפילו היכא דמיפריך קל וחומר אמרינן דיו, הני מעלות דרבנן נינהו, ולא דאורייתא, והאי דנקט "ולמדנו שלישי לקודש" מילתא בעלמא היא דאשמעינן, דשלישי לקודש מן התורה הוא.

ומבואר שיטת רש"י שרביעי בקודש אינו מן התורה, ומלשונו אתה למד שלמד כן ממה שנשנה דין זה בין המעלות שבמשנתנו, ומשנתנו מעלות דרבנן הן.

וברש"י בפסחים יט א ד"ה א"ל האריך יותר בהוכחתו: ותדע דקתני לה גבי מעלות דחומר בקודש, דקיימא לן התם דכולהו מדרבנן נינהו, וזו מחמש מעלות האחרונות היא, ואמר התם חמש אחרונות לית להו דררא דטומאה דאורייתא [ראה לעיל כא ב].

ויתירה מזו כתב רש"י בחולין לה א ד"ה אלא: האי שלישי עביד רביעי בקודש מעלה היא

דרבנן, דהא גבי מעלות וכו', ואע"ג דמייתנין לה בקל וחומר ממחוסר כפורים, לאו קל וחומר דאורייתא הוא, דהא משלישי דתרומה הוא דמייתנין לה, והיא גופה לא כתיבא בהדיא, ואסמכתא בעלמא היא. תדע, דהא גבי מעלות תניא! [ביאור דבריו, דהא גבי שלישי נמי איכא למימר "דיו", וכמו שנזכר לעיל, כיון שאין אנו אומרים: כל היכא דמיפריך קל וחומר לא אמרינן דיו].

אולם שיטת התוספות כאן ולעיל כא ב אינה כן, ודחו ראיית רש"י ממה שהוא נמנה בין חמש המעלות האחרונות, ראה דבריהם, וכתבו מזה עוד בפסחים יח ובחולין לה.

6. כן פירשו רש"י ורבינו חננאל.

והקשו התוספות ממה ששנינו: ובקודש יטבול את שתיהן, ואילו לשיטת רש"י שהטהורה

את התרומה, אם נגעו הידים במשקין, הרי הן עושין את המשקין בדרגה של "ראשון לטומאה".

דבר "טמא" נקרא זה שיכול להעביר את הטומאה הלאה.

דבר "פסול" [בעניני טהרה] נקרא זה שבעצמו נטמא, אך אין בכוחו להעביר טומאה הלאה.

איתיביה אביי לרב שיזבי מהא דתניא: יד טמאה, אפילו כשהיתה **נגובה** — שאין בה משקין שייטמאו מהיד, ויהיו ראשון לטומאה, ויטמאו את היד השניה הנוגעת בהן [כדין משקין המטמאין את הידים מדרבנן] — הרי היד עצמה **מטמא** את היד **חבירתה**, שנגעה בה, ויש בכח היד שנטמאה מחברתה כדי "**לטמא**" הלאה, לקודש.

כלומר: אותו קודש שנגעה בו היד הטהורה [לאחר שנגעה ביד הטמאה], הרי הוא "טמא", ולא "פסול", ולכן, יש בכחו לטמא קודש אחר.

ליד הטמאה יש דין של שני לטומאה, והקודש הראשון שנגעה בו היד נעשה שלישי לטומאה, והוא פוסל קודש אחר, שנעשה רביעי לטומאה.

אבל לא מטמאת היד הטמאה את חבירתה ביחס לתרומה, שאפילו לפסול את התרומה גרידא לא תפסול היד השניה, **דברי רבי**.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אין בכחה של היד הטהורה אלא לפסול את הקודש שנוגעת בו.

אבל לא לטמא אותו עד שיוכל לפסול קודש אחר.

ולכן אם יגע קודש זה, שהוא רק פסול ואינו טמא בקודש אחר, הוא לא יפסלנו.

ותיקשי: **אי אמרת בשלמא**, שיד מטמא את חברתה לקודש **שלא בחיבורין**, והיינו, שהיד השניה נטמאת מן הראשונה — **היינו רבותיה ד"נגובה"!**

כלומר: ניחא חידוש הברייתא, שאפילו יד נגובה, שאין עליה משקין לטמא את היד השניה, מטמאת היד הטמאה בעצמה את הטהורה.

אלא אי אמרת: רק **בחיבורין**, רק כשנוגעת היד הטמאה בטהורה בשעה שהיד הטהורה נוגעת בקודש, **אין**, אז נטמא הקודש ממגע היד הטהורה.

אבל **שלא בחיבורין**, בשעה שאין היד הטמאה נוגעת בטהורה, **לא** נטמא הקודש ממגע היד הטהורה, כי היא נשאת בטהרתה, היות ולא גזרו עליה טומאה, אלא גזרו רק בנגיעה בחיבורין, מפני החשש שמא בשעת החיבור, תיגע גם היד הטמאה בקודש.

אם כן, **מאי רבותא** דיד "נגובה" [מה

מעולם לא נטמאת, למה יטבילנה! ?]

ותירצו בתירוץ אחד, ויש ליישבו, דהכי קאמר: הא נטמאה ידו אחת, חברתה טהורה. ובקודש בתחילתו, הצריכו חכמים להטביל

שתיהן, שמא נטמאו שתיהן.

ובתירוץ שני, ביארו ביאור אחר בגמרא: אין היד השניה נטמאת אלא אם כן סיבת טומאת הראשונה עדיין קיימת, שנוגעת עכשיו בדבר

אחד אם נגעה היד הטמאה בידו שלו, הטהורה, **ואחד** אם נגעה ידו ביד חברו הטהורה. ופוסלת את הקודש.

ב. וזה שאמרתי שאם נגעה ידו בידו של חברו, נטמאה ידו של חברו, ופוסלת את הקודש, זה רק אם **באותה** היד הטמאה שלו הוא נגע ביד חברו.

אבל אם תחילה הוא נגע בידו השניה, הטהורה, ואחר כך נגעה היד השניה [שנטמאה מידו הראשונה] בידו של חברו – אין בכוחה לטמא את ידו של חברו, ואפילו לא לפסול את הקודש.

ג. ולא אמרתי שיד מטמאת חברתה – בין שלו בין של חברו – אלא רק בכדי **לפסול** את הקודש, **אבל לא לטמא**, שאין אותו קודש פוסל קודש אחר.⁽⁸⁾

ממאי, מנין יש לנו ללמוד שיד מטמאת אפילו את יד חברו?

מדקתני סיפא במשנתנו: **שהיד מטמאה חברתה לקודש, אבל לא לתרומה.**

והא תו [פעמיים אותו דין, שהיד מטמאה

חידוש יש ביד נגובה שהיא מטמאה את הקודש?]

והרי כיון שאנו חוששים שהיד הטמאה עצמה, שהיא שני לטמאה תגע בקודש, בשעת החיבור, הרי ודאי שיד טמאה מטמאה את הקודש בעצמה, ואין היא צריכה למשקין שבתוכה כדי לטמאות אותו?!

איתמר נמי, שהיד השניה, הטהורה, שנגעה בטמאה, מטמאת אפילו שלא בחיבורין, כיון שהיא עצמה נטמאת [טורי אבן]:⁽⁷⁾

דאיתמר: **אמר ריש לקיש: לא שנו** שידו הטמאה של אדם הנוגעת ביד טהורה מטמאת אותה, **אלא** כשנגעה היד הטמאה בידו הטהורה, שלו עצמו.

אבל אם נגעה ידו הטמאה ביד חברו הטהורה, היא **לא** מטמאת את ידו של חברו, ואפילו לא לקודש.

ורבי יוחנן אמר:

א. יד טמאה שנגעה ביד טהורה – נטמאת היד השניה!

"נמי", אלא "איתמר" בלבד, והוא ענין חדש, וקצת משמע כן מרש"י שלא פירש כלל את הסייעתא, אבל רבינו חננאל והטורי אבן גורסים "איתמר נמי" וראה בזה בהערה בהמשך הסוגיא.

8. נתבאר על פי לשונו של רש"י שכתב: ולפסול את הקודש הוא דאמר יד מטמאת חברתה, אבל לא לטמא. ומבוארת שיטתו של רש"י שעל עיקר דין טומאת יד לחברתה הוא שאמר: לפסול אבל לא לטמא.

אבל התוספות [נדפס בעמוד א] פירשו, שלא

המטמאה [כגון בספר שהוא מטמא את הידים], כי גזרו חכמים שמא תגע אף היד השניה בדבר המטמא. וראה עוד שם בביאור הסוגיא לפירוש זה.

ובעל המאור מפרש "בחיבורין", שהיד הטמאה נגעה ביד הטהורה, אבל אם נטמאה יד אחת לא נטמאה השניה מאליה, וראה בדבריו ביאור הסוגיא, וכמה שכתב עליו הראב"ד בהשגותיו עליו.

7. מדברי בעל המאור נראה שאינו גורס: איתמר